

Nr 4 2015 • juli - augusti

pris 90 kronor

É Romani Glinda

Den romska spegeln

5 Folk Festival i
Kungsträdgården

Den romska ledaren

Kära läsare. Är det inte ganska typiskt att det i slutet av semestern blir fint väder. I ansökningsskrivande stund inför nästa års tidskriftsstöd, undrar jag om man inte kan söka ett rehabiliteringsstöd för sommarens dåliga väder. Jag var väldigt nere ett tag. Båten blev aldrig sjösatt. Och husbilen som numera är en veteranbil kom aldrig ut på vägarna. Men lite tur med vädret hade vi i Kungsträdgården under 5 Folk Festivalen. Regnskurarna, om än så många, varade aldrig mer än fem minuter. En lyckad tillställning som blir mer och mer populär bland minoriteterna och allmänheten, se vår artikel.

Det har varit lugnt med rapporter från romer som inte kommit in på campingplatser i år. De flesta var nog hemma eller flydde till soligare länder. Men rapporteringen om hatbrott mot romer på gatan och attentat mot deras läger har istället ökat. Trots uppmärksamheten i media görs inte så stora insatser för att motarbeta hatbrott mot romer. Trots att Stefan Löfven under sitt sommartal lovade att öka polisens resurser just mot hatbrott. I samma tal sade han att det enda rimliga målet för Sverige är ett samhälle där absolut ingen tigger på våra gator. Han sade vidare att de inte tillåter olovliga bosättningar på allmän eller privat mark. Ja det har vi ju förstått med alla avhysningar. De sker utan att romerna hänvisas till ett alternativt boende. Han säger vidare att de människor som tigger måste komma in i utbildning och i det sociala systemet i sina hemländer. Och framför allt: Att de kan få börja jobba där också.

Med detta i åtanke minns att Sverige har skrivit under ett samarbetsavtal Rumänien. Det är ett generellt avtal som gäller för samtliga fattiga i Rumänien. I det avtalet kan jag inte

se att man riktar sig mot romer, trots att det är av den anledningen man har börjat samarbeta med Rumänien. För om det handlar om att samarbeta mot fattigdom, varför har man inte tidigare gjort det med andra länder?

Alldeles nyligen brann det i ett nytt läger i Fagersjö, inte så långt från den förra branden i Högdalen för ett år sedan. Då var man först tveksam och kallade det för en olyckshändelse, det säger man även nu. Man har troligtvis varit oförsiktig då man eldat i en kamin i en av husvagnarna. Det är för mig som rom ganska otroligt att man skulle ha varit oförsiktig i sitt eldande. Romer som bor på detta sätt är vana att hantera eld i både tält och husvagn. Då romerna i Sverige bodde i tält och husvagn förekom det inga brandolyckor.

Attentaten mot de så kallade EU-migranterna bara ökar i landet. Kommissionen mot Antiziganism har i uppdrag att se över möjligheten till en romsk institution för romska rättigheter. I början av kommissionens arbete talade man om en institution i myndighetsform som skulle innehålla romska rättigheter och kulturfrågor. Kommissionen har gjort ett omfattande arbete och talat med många romska och icke-romska organisationer och alla tycker att det låter bra. Frågan är bara om det är icke-organiserade romers vilja att driva en institution som myndighet. Jag vet att en sådan institution skulle drivas med hjälp av icke-romer som har erfarenhet av myndighetsarbete och att representationen i myndigheten skulle bestå av övervägande romer. Men vem skulle axla de rollerna? Med risk för intressekonflikt och i frågasättande om person?

Nåväl. Nu är snart hösten här. Ta hand om er!!!

Fred Taikon

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik, Mia Taikon och Gertrude Nilsson Björklund

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: mia@romaniglinda.se

Vår bidragsgivare

Statens Kulturråd

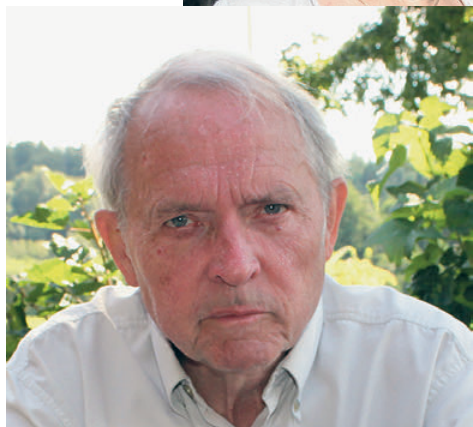
Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!

20 Rita Prigmore, 73 år, en romsk överlevare från Tyskland, berättade sin historia om hur hennes föräldrar deporterades till Auschwitz.

12 Sven Hovmöller berättar om sitt arbete med EU-migranterna.

12 5 Folk Festival i Kungsan blev en stor succé!. Här är det Etno Rom som spelar.

12 Borta Friberg har fyllt 90 år och firades av släkt och vänner.

I detta nummer kan du läsa om

DEBATT

4 26 romska kvinnor har undertecknat detta nummers debattsida.

ÉRG TAR EN LATTE MED

5 Angelijna Dimiter Taikon är en romsk kvinna med mycket go!.

PROFESSOR HJÄLPER HEMLÖSA ROMER

6 Sven Hovmöller kämpar för EU-migranternas rätt till ett värdigt liv..

ROMSKA BOPLATSER

9 Nu börjar utgrävningar i Stockholm där romer har bott.

5 FOLK FESTIKVAL

10 Musik och dans i Kungsan.

BORTA FYLLER 90 ÅR

14 ÉRG var med och firade Borta på sin födelsedag.

NY RAPPORT FRÅN KOMMISSIONEN

16 Snart kommer en ny delrapport från Kommissionen mot antiziganism. Vi har talat med Heidi Pikkarainen och Thomas Hammarberg.

ROMSKA BOPLATSER GRÄVS UT

19 Nu har utgrävningarna kommit igång i Stockholm.

2 AUGUSTI

20 En dag att minnas. Nu har den 2 augusti även blivit en officiell minnesdag i EU.

MALMÖREDAKTIONEN

22 Om ordlistor Arbetsförmedlingen och romsk musik.

LITTERATURSIDOR

26 Två nya böcker presenteras

MINNESKARAVANEN

27 Om en resa med husvagnar i Polen.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

28 Lasse Johansson alias Fotolasse berättar om ett möte med romer i början av 80-talet.

MIAS MATSIDOR

30 Den här gången är det vindolmar som ska tillagas efter konstens alla regler. Ett minnesrecept från Pippis tid.

Fotot på framsidan är taget av Marco Ali under 5 folk festival i Kungsträdgården.

Fem punkter för att stärka våra rättigheter

Stärk romska kvinnors organisering och ta tag i de hatbrott som har antiziganistiska motiv. Det är några av de rekommendationer som 26 romska kvinnor tog fram under en konferens i mitten av juni, anordnad av Kommissionen mot antiziganism.

Romska kvinnor upplever dubbel diskriminering – både för att vi är kvinnor och för att vi är romer. Den drabbar oss när vi handlar mat, tankar bilen eller går till läkaren. Det handlar om situationer som måste fungera för att vår vardag ska gå ihop och som är tämligen oproblematiska för majoritetsbefolkningen. Den diskriminering som vi erfar dagligen får allvarliga konsekvenser för vår hälsa och visar med all önskvärd tydlighet hur ojämlikt vårt samhälle fortfarande är.

Vi utsätts också för diskriminering i arbetslivet, i möten med myndigheter och när vi utbildar oss. Antiziganismen, den särskilda rasism som riktas mot romer, är utbredd och slår hårt mot romska kvinnors rättigheter.

För att romska kvinnors rättigheter ska förverkligas måste våra röster bli hörda av dem som har makten att undanröja de hinder vi möter i vår vardag. Trots att vi verkar för romers rättigheter inom skolan, i kvinno- och tjejjourer och hos myndigheter, fattas det beslut som rör oss och våra liv utan att vi tillåts vara experterna. Det här är den främsta anledningen till att antiziganismen fortgår.

Under den konferens som Kommissionen mot antiziganism anordnade förra veckan, beslutade vi därför att gemensamt höja våra röster. Vi kom fram till fem rekommendationer som vi som romska kvinnor anser kan motverka den antiziganism som möter oss:

Stärk romska kvinnors möjligheter till organisering

Romska kvinnor måste få fler resurser för att få bättre förutsättningar att organisera

sig. Det handlar om egenmakt och att vi ska ha tolkningsföreträdare i frågor som rör oss. Dessutom bör regeringen konsultera romska kvinnor i samband med att Sverige rapporterar till FN och Europarådet om hur landet lever upp till minoriteters och kvinnors rättigheter. Vi uppmanar dessutom etablerade civila organisationer för kvinnors rättigheter att samarbeta med romska kvinnor och deras organisationer.

Särskilda insatser mot hatbrott mot romska kvinnor

Romska kvinnor upplever att de offentliga rummen är otrygga platser. Vi kan utsättas för våld eller hot om våld i kollektivtrafiken, i parken eller på väg hem från jobbet. Därför kräver vi särskilda insatser hos polisen och

Brottsförebyggande rådet för att förebygga antiziganistiska hatbrott mot kvinnor.

Resurser för att revitalisera språk och kultur

Den antiziganistiska historia som svenska staten står på har fått enorma konsekvenser och är en förklaring till varför många av oss befinner oss i en ojämlik position. Vi är många som har förlorat vårt språk och vår kultur. Vi kräver därför kompensatoriska åtgärder från regeringen för att stärka romers kultur och språk.

Särskilda insatser för att förebygga diskriminering inom socialtjänsten

Historiskt sett har tvångsomhändertaganden av romska barn varit en del i den assimileringsspolitik som har bedrivits i Sverige. Även i dag rapporterar romska familjer om upplevd diskriminering i samband med att socialtjänsten fattar beslut i ärenden som rör lagen med

särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Detta är ett mycket komplicerat fält som kräver särskilda insatser av Socialstyrelsen och kommunerna. Det är viktigt att romska kvinnor är med och utformar hur sådana insatser skulle kunna se ut.

Särskilda insatser mot diskriminering i arbetslivet

Romska kvinnor upplever diskriminering inom arbetslivet. En del av oss döljer därför vår identitet för att inte bli av med jobbet eller för att undgå trakasserier. Här behövs tydligare insatser från till exempel Diskrimineringsombudsmannen, som signalerar att det inte får förekomma diskriminering och trakasserier på våra arbetsplatser.

Privilegiet att gestalta hur vardagen ter sig har historiskt inte tillfallit romska kvinnor. Det är nu hög tid att ändra på detta. Det handlar ytterst om makt och omfördelning av den. Våra röster måste spela roll. Först då har vi tagit ett första steg för att förverkliga romska kvinnors rättigheter.

Miranda Voulasranta, Diana Nyman, Soraya Post, Heidi Pikkariainen, Angelika Wiszniewski, Angelina Dimiter-Taikon, Anita Lindgren, Annlouise Krantz, Dzuliana Bobowicz, Eleonor Frankemo, Ivanka Stan, Jasmin Ramenson, Jaqueline Frankemo, Jenni Acar, Linda Turilow, Marika Kaj, Marita Martinelle Taikon, Regina Lindberg, Rosita Grönfors, Sabina Hagert, Silvia Mutto, Sunita Memotivic, Suzana Aziri, Tanja Hagert och Åsa Trollälven

ÉRG TAR EN LATTE MED:

Angelina Dimiter Taikon

Angelina Dimiter Taikon har varit med i det romska samtalet sedan hon var liten. Idag jobbar hon som lärare.

ÉRG tog en latte med henne i saluhallen på Medborgarplatsen.

Text och foto: Bengt O Björklund

Angelina Dimiter Taikon tillhör gruppen svenska romer vars släktingar kom till Sverige i slutet av 1800-talet.

– Min pappa var skrothandlare och en mycket snäll man, berättar Angelina. Men jag växte upp med mina farföräldrar i en lägenhet mellan Årsta centrum och Gullmarsplan.

Wilhelm, Angelinas farfar, var också en snäll man.

– Han jobbade på LM Ericsson i 30 år som truckförare. När han blev äldre fick han ta hand om internposten trots att han var analfabet. Men han var duktig med siffror så han kunde sortera posten med hjälp av de sifferkoder som fanns på försändelserna.

Saweta, Angelinas farmor, var en kreativ och nytänkande romsk kvinna.

– Hon var spåtant och hon satt ofta modell för konstnärselever för att de fascinerades av hennes färgglada kläder med mycket tyg som veckade sig. Hon blev aktivist också.

När Saweta var i femtioårsåldern gick hon på Årsta gamla skola för att lära sig läsa och skriva.

– Hon upptäckte då att det inte var många som kände till något om romer eller deras kultur. Hon började därför lära ut romsk kultur och historia till unga blivande socionomer och lärare.

Det var på sextiotalet. Undervisningen skedde i seminarieform som ofta anordnades av Else-Marie Molitor, en legendarisk lärare som arbetat med romer i hela sitt liv.

– Ibland fick jag vara med och berätta om hur det var att vara ett romskt barn i en svensk skola.

Angelina minns att hon fick många konstiga frågor som ”Hur borstar ni tän-

derna?” men också många frågor om romska traditioner. Det var nog här som Angelinas egen föreläsningskonst grundlades samtidigt med intresset för att sprida information om den romska kulturen och en kämparglöd i kampen för romers mänskliga rättigheter.

– Jag har ju varit aktivist så länge som jag kan minnas och nu har jag ju fått den stämpeln att jag är en romsk förebild. När vi började arbeta som unga aktivister var det som att vi började röja en åker någonstans i Småland från massvis med sten. Det var de hinder vi kämpade mot i årtionden.

Angelina menar att man har kommit långt med den romska frågan.

– Många av de hinder vi hade förr är borta, men det finns fortfarande mycket kvar att göra. Dagens unga aktivister har ett helt annat utgångsläge än vad vi hade. Men de behöver fortfarande vår erfarenhet som vägledning i sitt arbete. Även om vi lagt grunden måste romernas situation hela tiden uppmärksammas. Det finns många historier som fortfarande är okända. En del av dem kan man om i vitboken.

Angelina är nästan alltid på gott humör med glimten ögat och en stor portion humor.

– Jag har den inställningen att det finns

Allt du inte visste om Angelina

Vilken bok ligger på nattduksbordet?

Reflektionshandboken av Kristin Bie
Ser du upp till någon?

Min farmor. Hon lärde mig mycket.

Vilken film såg du senast?

Mission Impossible 5

Vilken är din favoritmaträtt?

Sax thuló haj Bokoli, kålsoppa med romskt bröd

När var du på semester senast?

Nu i sommar var vi i Spanien

Gillar du sport?

Ja, om andra utför den.

Vilken är din bästa sida?

Att jag är nyfiken, kreativ och ständigt i farten.

Har du några dåliga sidor?

Jag är kinkig när det gäller mat och jag har svårt att säga nej.

mycket att glädjas åt, även om det ibland känns tungt. Det har skett många förändringar till det bättre samtidigt som det blir sämre på andra fronter. Men rent generellt är det viktigt, tycker jag, med en positiv inställning till livet.

Han kämpar för de fattiga romerna

För att stödja och hjälpa de fattiga EU-medborgare som kommit till Sverige i hopp om att tjäna några kronor bildades Föreningen HEM – hemlösa EU-migranter i mars 2014 som ett sätt att strukturera volontärarbetet som under några månaders tid pågått för att hjälpa dem.

Med tiden har hatet mot dessa fattiga människor ökat och inget görs från myndigheternas sida för att på något sätt hjälpa dem. ÉRG talar med Sven Hovmöller, vice ordförande i föreningen HEM.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Antalet fattiga EU-medborgare, främst romer från Rumänien och Bulgarien, sitter överallt på gatorna i Europas städer. Nästan varje affär här i Stockholm till exempel har fått sin egen rom utanför entrén.

En som har engagerat sig i romerans situation är Sven Hovmöller, professor i kemi på Stockholms universitet. Vi träffas en dag på Stora Skuggans Wärdshus i närheten av hans arbetsplats en solig eftermiddag. Sven är född av danska föräldrar som flyttade till Sverige samma år som han föddes, 1947.

Det var för ett och ett halvt år sedan som Sven Hovmöller första gången kom i kontakt med de fattiga EU-medborgarna.

– Jag hade först läst Katitzi som liten och träffat på de romer som bodde i

Sverige då jag var ung, men att se de romer som nu finns på våra gator och torg var något helt annat. Det är den värsta fattigdomen som finns i Europa som har kommit hit och det är ett stort problem. Det handlar om flera miljoner människor som lever i ren misär.

Sven har alltid varit politiskt intresserad och har suttit som socialdemokratisk ledamot kommunfullmäktige i Sollentuna. Han har också varit ordförande i Ordfront.

Första gången Sven besökte ett romskt läger var i sin hemkommun Sollentuna.

– Det första som slog mig var misären och jag träffade för första gången människor som tvingades leva så här. De behövde vatten så jag lastade på alla vattendunkar de hade i min bil, åkte iväg

och fyllde dem och kom tillbaka.

Han hjälpte någon med ett läkarbesök och lite annat.

En vecka senare skulle de bli avhysta.

– Vi hjälpte dem att flytta på husvagnarna under natten, men polisen spårade alltid upp oss.

Mötet med dessa människor blev för Sven en politisk fråga.

– Jag kände det lite som att det var mitt ansvar och tog kontakt med Anna Silver som jag visste arbetade med att hjälpa dessa människor och tillsammans bildade vi föreningen HEM för att kunna renodla arbetet med EU-migranterna.

Föreningen Cyklopen var medelpunkten för insatserna för att hjälpa EU-migranterna i Stockholm. Strax i närheten av den lokal där Cyklopen höll till i Högdalen fanns ett stort romsk läger i skogen. När det lägret hade byggts upp för andra gången sattes fyra av skjulen i brand.

– Jag hade kommit dit för att hjälpa dem att flytta igen och hade med mig släpvagn. Men när jag anländer går det inte att komma fram för det är 200 poliser där. Svenskarnas parti skulle demonstrera i centrala Stockholm och två buss-

laster med antirasister hade anlänt från Danmark för att motdemonstrera. Många av dem sov på Cyklopen och satt och åt frukost när polisen stormade in och sedan förhörde dem en och en.

Så Sven kunde inte hjälpa romerna att flytta den dagen. 20 nazister fick demonstrera i centrala Stockholm och cirka två-tusen motdemonstranter höjde sina röster.

– Polisen hade både hundar och hästar för att skydda nazisterna.

Under natten som följde brann det i lägret. Klockan fyra på morgonen var det någon som tände på och fyra av de cirka 40 skjulen sattes i brand.

En romsk man brandskadades så illa att han senare avled.

– Detta visste jag inte om när jag på morgonen den 1 september åter var på väg till lägret föra att hjälpa människorna där att flytta. På väg genom stan fick jag ett samtal om att det hade brunnit.

När Sven kom fram fanns det en handfull människor där, förutom de som bodde i lägret, bland annat från HEM och några tolkar.

– Området som eldhärjats var inte avspärrat och det fanns inga poliser på plats till skillnad mot dagen innan när polisen hade anfallit mitt i danskarnas grötfrukost. Det kändes mycket konstigt att folk obehindrat kunde vandra in och ut på brottplatsen.

Sven ringde då upp polischefen i Söderort och till slut anlände polisen och spärrade av området. Två brandtekniker började undersöka området.

– Jag föreslog att de skulle förhöra människorna som fortfarande fanns på plats och det gjorde de.

På polisens hemsida stod det ganska omgående att branden orsakats av slarv med eld. Det var många som protesterade mot den beskrivningen av förloppet, särskilt som det inte kommit några svar från den brandtekniska undersökningen.

– Det står så fortfarande på polisens hemsida och den brandtekniska undersökningen är fortfarande inte klar, säger Sven.

Senare ringde Sven även till Thomas Hammarberg och Hans Caldaras. Kanske kunde de bidra med något.

Brandplatsen i Högdalen.

– Jag ringde även till kronofogden för att be dem vänta med avhysningen, men det ville de inte. Så på måndagen avhystes dessa traumatiserade romer till en kostnad av flera hundra tusen.

Nu var det åter gott om poliser och schaktmaskiner och folk från Stockholms stad på plats.

– Attentatsmännen lyckades bränna ner fyra skjul. De övriga rev Stockholms stad.

På den vägen är det. Avhysningarna fortsätter.

– Den nya majoriteten sade att det inte skulle bli några fler avhysningar. Så i några månader, från mitten av november in på det nya året, var det lugnt. Den röd-

gröna majoriteten i stadshuset fattade sedan ett beslut om att avhysningar fick ske om det fanns alternativt boende för de som avhystes. Ett nytt härbärge skulle öppnas i Slakhusområdet, men vi förstod direkt att det bara var en ursäkt för att kunna återuppta avhysningarna.

Och så blev det. Så snart det nya härbärgat öppnat började avhysningarna igen. Härbärgat hade 49 platser där man som mest kan stanna i fyra dagar.

Det kom även ett statligt utspel. Åsa Regnér, Barn-, äldre- och jämställdhetsminister, åkte i början av juni till Rumänien med ett samarbetsavtal.

– Det är ett avtal som inte alls innehåller något konkret. Det är tre sidor utan ett

Brandplatsen i Högdalen.

*Hans Caldaras
och Thomas
Hammarberg på
besök i lägret
som brunnit.*

enda konkret förslag som skulle kunna innebära en förändring. Sverige utlovar att de ska ge goda råd och bistå med hjälp att fylla i blanketter i EU-ansökningar. Det är allt.

Det sista ämnet vi tar upp med Sven gäller mannen i Kista som attackerat

romer i Kista centrum med tändvätska.

– Han heter David Wall och är nu anhållen för tredje gången av polisen. Han har haft elva rättegångar och sju fällande domar. Han är dömd till skyddstillsyn. I den senaste rättegången, som jag var med på, berättade han om hur han

först inte hade något emot romerna, men att de snart blev för många och att han då började jaga bort dem. Han brukade slänga romernas bylten från en gångbro så att de hamnade i en sopcontainer som stod under. Han sade hela tiden att han skulle fortsätta med att jaga romer.

Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.

FOTO: MÅKA KRISTIN NYLANDER

VI ÄR ROMER – MÖT MÄNNISKORNA BAKOM MYTEN

Den populära utställningen Vi är romer förlängs fram till december i år. Den visas på Forum för levande historia i Gamla stan, Stockholm.

I utställningen erbjuder vi kostnadsfria:

- Workshopar för skolan
- Fortbildningar för företag & grupper
- Guidade visningar

Hittills har Forum för levande historia haft över 330 workshopar för elever och 110 fortbildningar för vuxna i utställningen. Sprid gärna ordet så kan vi nå ännu fler!

Boka på: www.levandehistoria.se

FORUM
FÖR
LEVANDE
HISTORIA

MED LÄRDOMAR FRÅN HISTORIEN ARBETAR VI
FÖR DEMOKRATI OCH ALLA MÄNNISKORS LIKA VÄRDE.

Etno Rom

5 Folk Festival

– en ny tradition i Stockholm

Under nationaldagsfirandet på Hesselby slott i Hässelby arrangerade É Romani Glinda den första av tre 5 Folk Festivaldagar. De följande två gick av stapeln den 16 och 23 juli på stora scenen i Kungsträdgården.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** Marco Ali & Bengt O Björklund

För andra året i rad var det dags för 5 Folk festival att inta stora scenen i Kungsträdgården. Under ledning av Stockholmsprofilen Sam Carlquist och den romska aktivisten Mia Taikon presenterades musik från de fem nationella minoriteterna. På plats fanns det liksom förra året ett minoritetstält där publiken kunde informera sig om de fem nationella minoriteterna och deras kulturer. Det fanns även möjlighet till gratis danslektioner i flamenco, finsk tango, romsk dans och klezmerdans.

Nytt för i år var priserna som delades ut för spontandans framför scenen i form av SF-biljetter och t-tröjor med 5 folk festivaltryck. Gratis ansiktmålning för barn var också ett nytt inslag.

Mia Taikon och Sam Carlquist guidade lättamt publiken framåt i programmet.

Arvvas, The Meänland, Anne Kalmering & Stahlhammer Klezmer Clqassic och Råvis på Stora scenen i Kungsan.

Under den första festivaldagen hängde hotet om regn över Kungsträdgården hela dagen och kvällen, men bortsett från några skurar blev det inget allvar i hotet och publiken som fanns på plats kunde njuta av högklassig musik och dans.

5 Folk Festival startade som ett initiativ att ena och synliggöra Sveriges fem nationella minoriteter under tre dagar av musik och dans.

– Det är dags för de kulturella värden

dess folkgrupper står för att få den uppskattning de förtjänar. Trots den minoritetsstatus de fem nationella minoriteterna fick år 2000 är det fortfarande inte många som vet vilka de är eller vilken kulturskatt de har bevarat genom historien, säger Fred Taikon från É Romani Glinda.

Det är underbart att se hur de engagerade danslärarna lockar upp publiken på dansgolvet och smittar av sig med sin charm och entusiasm.

Det är en mycket lyckad blandning av musikstilar som intar scenen, allt från romsk musik från Rumänien och reggae på meänkieli till klezmer och samisk jojk.

Dag två inleddes i strålende solsken. Strålade gjorde även Mia och Sam på scenen, ett par som samarbetar på ett lätt och humoristiskt sätt även när de berättar om främlingsfientlighet och diskriminering.

Det var många som besökte minoritetstälten.

Att dansa framför scenen var populärt.

Åter var dansinstruktörerna i farten och dansgolvet framför scenen fylldes snabbt av den danssugna publiken.

Från Scenen var det åter dags för en mäktig blandning av musik från den fem nationella minoriteterna.

I minoritetstältet som rests vid sidan av

scenen var det ett konstant tryck från besökande som ville prata med representanterna på plats. Det fanns även gratis fika och vinerbröd för den sugne.

– Vi fick chansen att räta ut många fördomar om de olika grupperna. Det var roligt att höra så många positiva kom-

mentarer om att vi hade tagit tag i frågan om att ena de fem nationella minoriteterna. Det var också roligt att se hur de olika minoritetsföreningarna ökade sitt medlemskap under dessa två dagar, berättar Fred Taikon.

Efterfrågan på det material som låg

Den andra dagen avslutades med ett potpuri på olika slags danser, från flämenco till katak, danser som inspirerat romer världen över. Dansen leddes av Gabriella Gutara, sittande, och Sunita Singh, stående i grönt. Med på bild är även Heléne Don Lind, i brun jacka, och Mia Taikon, i rosa klänning.

Till vänster WAO och under Juha Mulari.

framme, bland annat litteratur på de olika minoritetsspråken, var stor.

Även Sam Carlquist var mycket nöjd med evenemanget.

– När jag summerar mina intryck av 5 Folk Festivalen, med all dess glädje såväl på scenen som hos den generösa publiken, så kan jag sammanfatta det så här: publiken uppfattar det som både önskvärt – och självklart – att denna festival finns till. Och den visar, med hjälp av de mest internationella språk som finns, musiken och dansen, att avståndet mellan människor är en fabrikation. Vi hör ihop.

Arbetet med nästa års festival har redan börjat. Vi ses då!

Ovan Ula Pirttijärvi & Ulda, till vänster Sabbath hela veckan.

Romsk ålderman firar 90 år

Den 26 juni i år fyllde Borta Friberg, en av Sveriges äldsta romer, 90 år. Under sitt långa liv har han främst varit musiker och skrothandlare. Borta firades av ett femtiotal släktingar och vänner på den italienska restaurangen Il Giardino.

Text och foto: Fred Taikon

Dagen till ära blir Borta hämtad av en vit limousin och körd till restaurang Il Giardino mitt inne i Stockholm. Där väntade den närmaste familjen med barn, barnbarn och barnbarnsbarn samt övriga släktingar och vänner som sammanstrålat för att fira Borta på hans 90-årsdag.

På restaurangen bjöds en buffé med italienska delikatesser, ostar, frukt och pastasallader av olika slag. Som om detta inte vore nog uppenbarade sig en flambe-rad oxfilé på bordet efter en timmes småkrås. Sedan var det dags för lyckönskningar och tal. Först ut på banan var undertecknad som drog några historier ur Bortas långa liv. Sedan följde en rad talar och skratten var många.

Under hela festen stod Marco, en italiensk estradör, för underhållningen som bestod av gamla italienska evergreens.

Alla dansade till hans musik och de flesta kunde texterna utantill och sjöng med. Sedan var det dags för presentutdelning. Alla vänner och bekanta beklagade sig över att inte ha någon större fantasi när

det gällde presenter till Borta. ”Vad ska man ge en gammal gubbe på 90 år. Han har ju allt”, var det många som sa. Det blev många skjortor, tröjor och kepsar.

Kaffet serverades och två fantasifulla

Här anländer huvudpersonen i limosin.

Släkten har blivit stor med åren.

tårtor kom fram på bordet. Alla vet vi ju att Borta är gitarrist och vad skulle tårtan föreställa om inte en gitarr.

Jag hade tidigare gjort en intervju med Bort där han berättade om sitt intressanta liv. (Den kan du läsa i föregående nummer av ÉRG) Alla som känner honom vet att han är som en levande uppslagsverk. I intervjun berättade han om sig och sin familj och sitt musicerande med sina bröder. Därefter visade jag ett bildspel med

många gamla bilder på familjen Friberg till allas förtjusning då de kände igen sina närmaste släktingar från tiden då det begav sig. Det var på den tiden då alla romer bodde i läger, antingen i tält eller i bästa fall i husvagn. Jag fick ideligen stanna upp bildspelet då de yngre familjemedlemmarna ville se närmare på bilderna när de tycktes känna igen de sina.

Dansen fortsatte sent in på kvällen och Borta blev ideligen uppbjuden. Alla ville

dansa med den stilige och dansante Borta. Jag tog tid. Han dansade med olika flickor utan uppehåll i åtta minuter.

Jag skulle vilja se någon medelålders man dansa lika länge som Borta gjorde.

Ja man kan inget annat säga att han är en krutgubbe, ständig med en glimt i ögat.

Lycka till i fortsättningen och tack för att vi fick vara med och fira din stora dag!

Borta med dottern Marika.

Borta med svärdottern Marina.

Thomas Hammarberg

Heidi Pikkarainen.

Mot mörkrets makter

Snart kommer en ny delrapport från Kommissionen mot antiziganism. Vi bad kommissionens huvudsekreterare Heidi Pikkarainen att berätta lite om vad den kommer att handla om. Vi pratade lite med kommissionens ordförande också om det avtal Sverige ingått med Rumänien.

Text: Bengt O Björklund

Kommissionen ville att ordet antiziganism skulle bli mer känt. Hur har det gått?

– I mars fick vi svar från Svenska Akademien om att ordet antiziganism kommer att finnas med i den fjortonde upplagan av Svenska Akademiens ordlista. Ordet förklaras med: fientlig inställning till romer.

Kommissionen har tagit fram en skrift som handlar om vad antiziganism är, hur antiziganism påverkar romers villkor i dag och historiskt samt några rekommendationer på åtgärder som kan bidra till att motverka antiziganism.

– Skriften ”Antiziganism” har skickats med ett följebrev till alla kommuner och relevanta myndigheter. Skriften finns att tillgå på webben, men är slut som tryckt skrift. Det har varit en stor efterfrågan från kommunerna. Vi överväger att trycka upp skriften i en ny upplaga.

Soraya Post har uppmanat EU:s medlemsstater att erkänna den 2 augusti som en officiell minnesdag för folkmordet på romer under andra världskriget.

– I april röstade EU-parlamentet för resolutionen och i juni antog EU-kommissionen resolutionen. Vi avser att följa upp resolutionens krav.

Allt fler romer anmäler hatbrott idag.

– Det är en positiv utveckling att fler romer anmäler hatbrott, även om mörkertalet kan antas vara mycket stort. Att så få anmälningar leder till konsekvenser är samtidigt alarmerande och kräver att åtgärder vidtas. Vi har gett forskaren Isabel Schoultz, kriminolog vid Lunds universitet, i uppdrag att analysera polisens brottsutredande insatser utifrån anmälningar av hatbrott med antiziganistiska motiv inkomna 2012 och 2013. Studien ska resultera i förslag på åtgärder för att öka möjligheten för bättre upplärningsfrekvens.

Hur ser kommissionen på de fattiga romerna på gatan?

– Vi konstaterar att det har skett en allvarlig upptrappning av trakasserier mot personer från andra länder - många av dem romer - som tigger eller samlar pantflaskor. Våldsamma attacker har riktats mot provisoriska läger, ofta nattetid. Tält har skurits sönder, husvagnar bränts ner och människor besprutats med vatten och, i några fall, med tändvätska eller andra farliga vätskor. Beskjutning och misshandel med verktyg har också förekommit. Hatpropagandan på vissa sociala medier

har också trappats upp. Några av hatsajterna har publicerat detaljerade uppgifter om var de olika tillfälliga lägren etablerats och hur de kan nås. Vi har därför gett en expert på romska frågor, Tiberiu Lacatus, i uppdrag att genomföra intervjuer med målgruppen och aktörer som möter dem i syfte att öka kunskapen om antiziganistiska hatbrott som riktar sig mot gruppen.

För att få ökad kunskap om hur antiziganismen påverkar romska kvinnors rättigheter genomförde kommissionen i maj en konsultation med 26 romska kvinnor från olika delar av landet.

– Vi kan konstatera att diskrimineringen av romska kvinnor är både allvarlig och omfattande. Den kommer till uttryck i vardagliga situationer som när romska kvinnor ska handla mat, tanka bilen eller går till läkaren. Våld eller hot om våld i kollektivtrafiken, i parken eller på väg hem från jobbet är vanligt förekommande. Romska kvinnor utsätts också för diskriminering i arbetslivet och inom utbildning samt i möten med myndigheter.

Även tvångsomhändertaganden av romska barn diskuterades.

– Synpunkten att den frågan inte har uppmärksamats tillräckligt i vitboken diskuterades. Dessutom diskuterades att än i dag rapporterar romska familjer om upplevd diskriminering i samband med att socialtjänsten fattar beslut i ärenden som rör lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Kommissionen följer konstant upp uppgifter om antiziganism i media.

– I maj 2015 rapporterade till exempel tidningen GT om att en spårvagnsförare vid Västtrafik slängt av fyra romska kvinnor. I artikeln anges att föraren, enligt uppgift från ett vittne, inte kontrollerade om kvinnorna hade betalat för sin resa. Vittnet har vidare sagt till GT att hon uppfattade det som att föraren slängde av kvinnorna för att de är romer. Mot bakgrund av denna rapport bad vi Västtrafik kommentera uppgifterna samt efterlyste företagets syn på om de ser någon anledning att vidta åtgärder för att säkerställa att diskriminering av romer inte förekommer inom dess verksamhet. I sitt svar skrev de att med anledning av händelsen

samt kommissionens brev har de haft samtal med föraren, bett honom om hans version samt talat om att alla former av diskriminerande åtgärder är oacceptabla.

Granskningen av Polismyndighetens i Skåne uppgiftssamlingar över romer som avslöjades i september 2013 fortsätter.

– Vi har kommit ut med en rapport om den granskningen. Vi kan konstatera att Skånepolisens registreringar har fått allvarliga konsekvenser för romers rättssäkerhet och rättigheter. Romers anmälningsbenägenhet vid brott och kränkningar har påverkats negativt på grund av att romers tilltro till polisen – och andra myndigheter – har minskat. Antiziganistiska fördomar om romer som kriminella har förstärkts i vissa kretsar, vilket har lett till ökad utsatthet. Det kommer att krävas tydliga och kraftfulla insatser för att reparera den skada som Skånepolisens registrering har åstadkommit.

Kommissionen är nu i slutfasen av arbetet med att färdigställa en skolbok som beskriver Sveriges antiziganistiska historia och också visar att den antiziganismen fortlever i vår samtid.

– Materialet från vitboken har bearbetats för att nå målgruppen och kompletterats med kopplingar till mänskliga rättigheter, fotografier, ytterligare intervjuer med romer och ett kapitel som utgår från romers berättelser om hur de verkar för romers rättigheter.

Heidi Pikkarainen menar att framsteg har gjorts i arbetet mot antiziganismen.

– Men mycket återstår att göra. Antiziganistiska tendenser förgiftar fortfarande tillvaron för romer i det svenska samhället. Det faktum att inte så få romer känner sig tvingade att dölja sin romska identitet borde tjäna som en tankeställare. Likaså de upprepade rapporterna om hur romer trakasseras eller vägras tillträde till restauranger, hotell eller affärslokaler. Det är situationer som dessutom särskilt drabbar romska kvinnor.

Hon menar att det behövs en mobilisering i det svenska samhället mot de antiziganistiska fördomarna och deras aggressiva, rasistiska uttryck.

– Det ligger ett stort ansvar på landets politiska ledning, de politiska partierna,

myndigheter på alla nivåer samt de opinionsbildare som agerar i medierna att stå upp mot dessa kränkningar av en redan utsatt minoritets mänskliga rättigheter.

Vi träffade också kommissionens ordförande Thomas Hammarberg för att prata lite om det avtal Sverige har ingått med Rumänien.

Thomas Hammarberg, vad tycker du om avtalet mellan Sverige och Rumänien som enligt Åsa Regnér ska vara till hjälp för de fattiga romerna i landet?

– Det som är anmärkningsvärt är att romer överhuvudtag inte nämns. Det är ju sant att det finns fler än romer som är fattiga och lever i misär. Det som är speciellt med romerna är att de är utsatta för antiziganism och rasism. Det bidrar till att romerna är starkt överrepresenterade bland de som lever i misär. Det finns en antiromsk dimension där som inte finns med i texten.

Avtalet kom ju till i kölvattnet på den häftiga debatt kring EU-migranter i vårt land. Många har uppmärksammat deras fruktansvärda situation och många är idag av åsikten att det är i deras hemland insatser måste göras, men ofta är det bara svepskäl för att bli av med dem.

– Regeringen upplever nog att det här avtalet är en form av diplomati för att få in en fot och kunna ta nästa steg. Vi får väl se om de lyckas med den taktiken. Jag hoppas att avsikten är att ta upp de konkreta frågorna. Men själva avtalet löser ingenting. Det är bara en signal om

att de börjat prata med varandra.

– Om detta avtal leder till att de börjar diskutera de verkliga frågorna, då är det okey, men om det bara leder till en massa struntprat är det bortkastad tid och man har väckt förhoppningar som inte kan fyllas upp. Hur det blir med det får framtiden utvisa.

I den här typen av arbete mellan olika länder har man en tendens att glömma bort vilka man arbetar för och borde arbeta med. Hur det blir den här gången?

– Att romer sällan är med själva i beslut om de själva, är fortfarande ett mönster.

Regeringen har tillsatt en samordnare som ska se över situation för de hemlösa EU-migranterna i Sverige, Martin Valfridsson. Han ska komma med rapport en februari

– Måste komma med något meningsfullt. Hatbrotten är det stora problemet. Om de inte kommer med någonting som kan humanisera det här att flytta på folk från ställe till ställe och erbjuder de ett alternativ, de har de totalt misslyckats med att klara den här frågan medmänskligt. Då är det bara repression kvar. Vår strategi är den viktiga tycker jag, att göra någonting bättre så att det blir bättre där hemma i Rumänien och Bulgarien, att säkerställa att EU gör något meningsfullt, att fonder inte fryser inne eller hamnar i fel fickor och de som är här måste behandlas som människor och inte som oönskat skräp. Idag brister det på alla dessa punkter.

Två romska gatamusikanter på Oslos gator.

Diskriminering inom arbetslivet

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering i arbetslivet. Skyddet mot diskriminering gäller i alla situationer som har samband med arbetet och även sådant som händer utanför arbetet om det har ett samband med arbetet. Skyddet mot diskriminering gäller oavsett om du är anställd, frågar om eller söker ett arbete, söker eller gör praktik, eller är inhyrd eller lånas in för att arbeta.

Det är arbetsgivaren som ytterst har ansvar för att ingen diskrimineras på arbetsplatsen.

Ett av DO:s prioriterade områden är att verka för lika rättigheter och möjligheter och motverka diskriminering i samband med rekrytering.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Telefonrådgivningen har följande öppettider:

- Måndag klockan 9.30–11.30
- Tisdag och onsdag klockan 13.00–15.00
- Fredag klockan 13.00–15.00

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se

Mer information hittar du på www.do.se

Utgrävning av ett romskt läger

Nu har arkeologerna från Historiska museet kommit igång med utgrävningarna av det romska lägret vid Flatenbadet. Tillsammans med É Romani Glinda och andra romska representanter, Mångkulturellt centrum och Stiftelsen Kulturmiljövård har projekteringen nu utmynnat i arbete på fältet. I lägret vid Flatenbadet bodde romer mellan 1959 och 1963. Arkeologerna hoppas på fynd som kan berätta om hur lägerlivet var på den tiden.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Mellan 1959-1963 låg det ett romskt läger vid Flatenbadet. Det var ett av Stockholms stads tre permanenta läger för romer. De andra två var Ekstubben och Hammarbytäppan. Alla låg de i södra förorterna och kom till cirka 1959 då staden lät samla ihop de svenska romer som ännu inte fått riktiga bostäder. De flesta kom från lägret i Flysta.

Enligt Hans Caldaras fanns i lägret i Flatenbadet vagnar och tält av plywoodväggar med tak av tältduk. Vagnarna stod längs med grusvägen. Det fanns en vattenpump, enligt Hans. Staden installerade torrdass, vatten och el.

Lägret låg invid en grusväg som fortfarande leder till Flatenbadet. Idag utgörs platsen av en yta med gräs och vegetation i form av buskar och lite högre upp i terrängen finns det skog.

Den arkeologiska potentialen bedöms som förhållandevis god i och med att lägerplatsen förefaller kunna identifieras och att många människor bott där under några års tid, även om någon slags byggnation kan ha skett vid platsen sedan dess. Detta är dock ett område som på kartor och flygbilder ser tämligen likartat ut vid tiden för lägret och idag.

Jonas Nordin är forskare och en av arkeologerna på plats denna soliga dag i slutet av augusti.

– Vi har just fått bort grästorven och på just den här platsen är det inte så mycket rötter. Det här är den nordliga delen av lägret, säger han.

Bredvid sig har han arkeologistuderanden Marco Ali.

Vid ett annat nystartat hål en bit bort gräver Lotta Fernstål. Eller snarare, hon skrapar bort lager efter lager med en skärslev.

– Det känns jätteskönt att vara igång nu efter att ha förberett oss så länge. Vi hoppas att vi kan finna lite byggnadsres-

ter och sådant som romerna lämnade kvar. Det här var ju sista anhalten för deras vagnar innan de såldes när de flyttade in i lägenheter.

Just nu gräver man på två ställen för att få en uppfattning var lägret exakt har legat.

– Vi försöker fånga in var det började och slutade, säger Lotta Fernstål.

Under dagen har man redan hittat glasbitar, porslinsbitar, metall- och plastbitar.

– Men vi tror inte vi har kommit ner på lägernivån än.

Det där en underbar dag för att bedriva arkeologi. Solen skiner och det är varmt. Långsamt skrapar arkeologerna bort den hårt pressade lerjorden.

Jonas Nordin och Marco Ali.

Lotta Fernstål vid en av utgrävningarna.

Samuel Engelhardt, Diana Nyman, Rita Prigmore och Domino Kai under ljusständingen.

Vi minns den 2 augusti 1944

Det är sex år sedan Domino Kai, SIRF, arrangerade minnesdagen för de romska offren under den så kallade "Zigenarnatten". Arrangemanget hålls varje år på Raul Wallenbergs torg i Stockholm. Så även i år.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Det är nu 71 år sedan cirka 3 000 romer mördades i koncentrationslägret Auschwitz-Birkenau under vad som kommit att kallas "Zigenarnatten". Händelsen uppmärksammas numera med ceremonier runt om i världen.

Sedan sex år tillbaka har Sveriges Internationella Roma Filmfestival hållit minnestunder på Raul Wallenbergs torg den 2 augusti för att minnas mordandet av kvinnor, barn och gamla.

Tidigare i år erkändes datumet av Europaparlamentet som en officiell minnesdag.

Domino Kai inledde ceremonin.

– Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 gasades de ca 3000 kvarvarande romerna i det tyska förintelslägret Auschwitz-Birkenau i Polen ihjäl.

Det var de sista romerna som var kvar i lägret.

– Minst en halv miljon romer mördades av nazisterna, men många forskare tror idag att det kan ha varit så många som fyra miljoner romer som förintades under

den tyska mardrömmen, sade Domino.

Han menar också att den marginalisering och förföljelse som ledde fram till romernas Förintelse lever kvar än idag.

– Romernas liv är kortare, deras livskvalitet är sämre, romska barn svälter. Det gör ont i mig. Vi får inte vara tysta.

Domino menar att det är enkelt att avvisa de fattiga från våra gator, men att den pågående problematiken bakom romers fattigdom inte är värdigt dagens demokratiska Europa.

Åsa Romson (mp) talade bland annat om Sveriges mörka arv.

– Det samhälle som inte vågar minnas de ohyggliga brott som begicks av nazisterna blir ett ljusskyggt samhälle. Men Förintelsen var inte första gången som romerna utsattes för brott. Det har pågått under århundraden, även här i Sverige med tvångssteriliseringar och omhändertagande av romska barn. Mest sorgligt var det inreseförbud som rädde mot romer under kriget. De skickades tillbaka till nazisterna.

– Vi skickade tillbaka flyktingar under

andra världskriget med romsk bakgrund, vi har haft tvångssteriliseringar av romska kvinnor, tvångsomhändertagande av romska barn och vi har en pågående diskriminering av romer i vårt samhälle i dag. Det behöver vi jobba aktivt med, säger hon.

Åsa menar att vi måste fortsätta att kämpa för romers mänskliga rättigheter-na och mot antiziganism.

– Det är när vi lyfter frågan om antiziganism till en politisk nivå som vi kan börja förändra det som sker idag.

Rita Prigmore, 73 år, är en romsk överlevare från Tyskland. Hon berättade sin historia om hur hennes föräldrar deporterades till Auschwitz.

– Min mor blev gravid med mig och min tvillingsyster trots att hon skrivit på att hon inte skulle bli gravid. Så vi tvångsomhändertogs och utsattes för medicinska experiment av doktor Werner Heyde, en vän till Mengele.

Werner Heyde dömdes till fängelse efter kriget, men rymde 1947 och arbetade vidare som läkare i 13 år innan han avslöjades. Han hängde sig i fängelse 1964.

Bara Rita överlevde, med livslånga skador som följde.

– De flesta i min familj mördades av nazisterna. Det är viktigt att berätta så att det inte glöms bort. Under dessa 70 år har inte mycket hänt, och dåliga tider är

på väg tillbaka, säger Rita Prigmore.

Hon har numera släktingar i USA där hon själv har bott i fyra år, men nu bor hon åter i Tyskland och reser runt för att tala om det som hände under kriget. Hon föreläser ofta på skolor och universitet.

– Min mor var sångerska och dansare. Min far kom från släkten Reinhardt och var gitarrist. Han var kusin med Django Reinhardt.

Vi undrade hur det ser ut i Tyskland idag.

– Det har blivit sämre de sista åren. En massa smånazister springer runt och hatar oss romer.

Diana Nyman är ledamot i Kommissionen mot antiziganism.

– Det är mycket lite som är skrivet om den romska Förintelsen. Vi nämns inte i historieböckerna och det finns nästan inga minnesmärken. Det är viktigt att även romer erkänns som offer för detta mörka, hemska massmord, sade Diana Nyman.

Katarina Kristensson, avdelningschef på Forum för levande historia, talade bland annat om dagens antiziganism.

– Antiziganismen förvann inte med andra världskrigets slut. Fortfarande sprids myter och fördomar i Europa och i Sverige om att romer av naturen är tjuvaktiga, opålitliga och inte vill inkluderas i samhället utan själva väljer ett utanförskap. I Sverige idag utestängs romer från rättigheter som vi övriga i majoritetssamhället tar för givet, t ex skola, bostad, sjukvård och arbete.

Hon talade även om EU-migranterna.

– Högerextremismens och nynazisternas framfart ger utrymme för aggressiva retorik mot romer. Måltavla just nu är EU medborgare med romskt ursprung som kommer till Sverige och tigger. Tidigare talades det om romer i traditionella kjuvar som ställdes eller undermåliga romska läger. I morgon kan det handla om något annat. Ribban för fördomsfullhet och rasism har sjunkit successivt.

Samuel Engelhardt från Angeredsgymnasiet talade också om människorna på våra gator.

– Samtidigt som vi minns det som hände under Andra Världskriget ser vi hur det idag finns människor med ideolo-

Katarina Kristensson

gier som skiljer på bättre och sämre människor. Det finns de som sparkar och hånar de som sitter och tigger. Det finns krafter som arbetar mot det vi kämpar för. Vi måste alla kämpa för en förändring. Vi måste göra våra röster hörda.

Birgitta Ohlsson (fp) talade om Max Safir.

– Den unge judiske pojken Max Safir genomled under mer än fem långa år grovt förtryck från de tyskar som tog honom till ett arbetsläger i Polen våren 1940 till dess han befriades av amerikanska soldater ur koncentrationslägret Ebensee i Österrike i maj 1945. Då vägde han endast 24 kilo och levde nära döden.

Hon menar att Förintelsen av romer var en del av den nazistiska ideologin.

– Jag tänker på Robert Ritter som var chef för det rasbiologiska forskningsinstitutet i Berlin. Ett av hans uppdrag var att kartlägga den romska befolkningen i Tyskland. Hans slutsats var att romerna måste sluta föröka sig.

Ritter och hans underhuggare utfärdade cirka 20 000 så kallade utlåtanden.

– Ett utlåtande innebar i praktiken en

Rita Prigmore

Åsa Romson

enkelbiljett till koncentrationslägret Auschwitz. Under andra världskriget skickades totalt 24 000 romer till Auschwitz. Romerna bodde avskilt i särskilda baracker. Besöker man Auschwitz kan man få se hur de såg ut. För egentligen var barackerna stall med plats för ett tiotal hästar. I dessa baracker tvingade man istället in flera hundratals människor och lät dem sova skavfötters i små våningssängar med tre våningar. Barackerna låg nära krematorierna och lukten från dem kändes hela tiden.

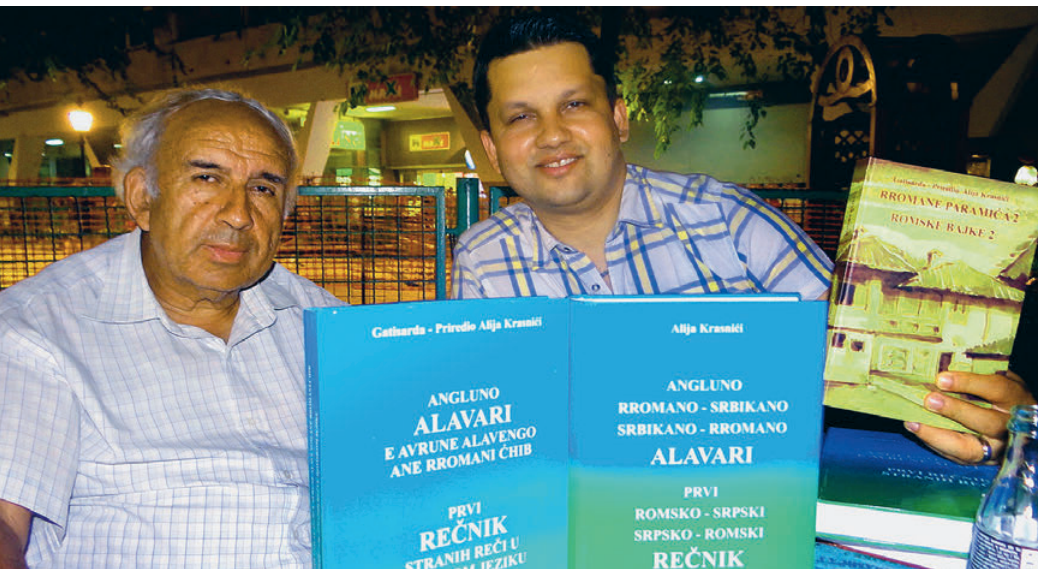
Ritter dömdes aldrig för sina brott utan han blev istället chef för ungdomspsykiatri i Tyskland.

Även Birgitta Ohlsson talade om romernas situation idag.

– Romernas Förintelse är en glömd Förintelse. Vi måste göra den synlig. Vi har en moralisk skyldighet att berätta för våra barn om de som dog och de som mördade dem. Jag har rest runt i romska läger i dagens Europa och det är hemsamt att se hur de lever. Romerna är mer på den politiska agendan idag, men samtidigt tar de högerextrema krafterna allt större plats.

Birgitta Ohlsson

Alija Krasnici tillsammans med Mirsad Sahiti.

Det skrivna ordet – ett folks största rikedom

– När det gäller utbildade romer säger man att det finns många, men tyvärr är det inte så många som är kända. Det är inte så många som tar pennen och skriver något att lämna i arv till dem som kommer efter oss. Jag kan inte förstå dem som inte ger tillräckligt till sitt folk som har lidit så mycket, säger Alija Krasnici, en man som har gjort mycket för att främja det romska språket och kulturen.

Text och Foto: Mirsad Sahiti

Alija är en av de största romska författarna på Balkan. Han har tillbringat hela sitt liv med sitt folk. Han är inte bara någon som ser på när romerna lider, han skriver om det. Alija är en författare som samlar sanningar om sitt folk, han är aktivt med och hjälper till med romernas frigörelse. Romernas berättelse handlar om hunger, rädsla och dödande och dagens svåra levnadsvillkor, menar han.

Alija berättar att han började skriva när han var i militärtjänst 1971, han skrev då en dikt till sin dotter. En av hennes lärare läste dikten och berömde den mycket och uppmuntrade honom att försätta skriva.

– 1975 började jag besöka städer och byar där romer bodde och skriva ner den rikedom som romer har, och jag skrev på flera romska dialekter. Det var då en önskan växte i mig att ge ut en romsk ordbok, säger Alija.

Han berättar att det inte var så många som var intresserade av att finansiera en sådan ordbok. Det är först nu, efter 37 års arbete, som den kommer ut. Det är den första romsk - serbiska och serbisk - romska ordboken. Medier på hela Balkan har uppmärksammat detta i tidningar och på TV.

Ordboken är en blandad ordbok men Gurbeti är det huvudsakliga språket.

Boksläppet var den 8 april 2014 i den serbiska staden Subotica, där cirka 200 personer närvarade. I staden Novi Sad köpte en kyrka en ordbok till varje grundskola så att lärarna kan använda den i sitt arbete med romska barn.

– När jag tar den stora ordboken i mina händer, och det gör jag ofta, blir jag stolt över mitt arbete som ska hjälpa användarna att grundligt söka efter varje ord. Där finns också 6000 nya ord som jag fann under mitt fleråriga arbete som

översättare. Det var ord som inte användes i det romska språket, men jag tycker att de kan hjälpa alla som jobbar med romskan, lärare, översättare och alla andra som har romska språket i sitt hjärta, säger Alija.

För att romer ska kunna kommunicera med resten av världen jobbar Alija på några fler ordböcker som t.ex. engelskt - romskt, franskt - romskt, svenskt - romskt osv. Alija har även skrivit många böcker på romska, sagor till barn, sanna berättelser och mycket mer.

När vi frågade honom hur mycket staten och Europa har gjort för att frigöra romerna säger han:

– Tyvärr, när det gäller det skrivna ordet har inte mycket gjorts. Jag kan inte förstå om det är romernas fel för att vi skriver för lite eller om det är institutionernas fel som lägger så lite medel på att främja det romska språket, trots att man i Europa uppmuntrar till det. Många romer är besvikna för att de får avslag på sina ansökningar med förklaring att det inte finns medel för skriftlig språk. Under de senaste två åren har vissa börjat respektera det jag gör och började finansiera mig, men tro mig det är inga stora summor...

Han säger också att det är alldeles för få unga romer som är med i det romska skapandet.

– Tyvärr främjas romskt språk, kultur och traditioner bara av några få enstaka individer. Vi behöver vara flera.

Vad har ni att säga till det romska folket?

– Till det romska folket rekommenderar jag, särskild till de unga, att uttrycka sig och identifiera sig som romer, att inte skämmas för sin bakgrund och sitt språk. En av mina vänner säger "INGET UTAN OSS", och det stödjer jag, men vi romer måste vilja ta plats och andra behöver vilja ge oss plats.

Vi från Malmö Ungdomscentral tillägger:

Om vi Romer är mer eniga och respekterar varandra då ska också alla andra respektera oss.

Romsk inkludering på arbetsmarknaden

Arbetsförmedlingen är en statlig myndighet som fått i uppdrag av regeringen att ta mer hänsyn till arbetssökande romer. När staten lämnade över sin 20-års strategi till arbetsförmedlingen var det arbetsförmedlingens uppgift att hålla fast vid strategin.

Text och foto: Dolores Andersen

Regeringen valde ut fem så kallade pilotkommuner som skulle jobba lite extra med romsk inkludering för att hitta nya arbetssätt. Dessa nya arbetssätt ska sedan appliceras över hela landet. Pilotkommunerna är Malmö, Helsingborg, Göteborg, Linköping och Luleå.

Vad arbetsförmedlingen kan bidra med för romer är att de kan kompetensutveckla romer så att de klarar av jobbet, de kan bidra med utbildningar, få ut romer i arbetslivet, men de är även villiga att lära romerna hur man söker arbete.

I dagens läge kan det vara en konst att söka arbete, ibland räcker det inte med att skicka ut sitt CV utan det finns en process man måste gå igenom. Man måste veta vilka frågor som ska ställas, hur man ska följa upp sina ansökningar och intervjuer så att man får ett besked tillbaka. Man måste veta vilka frågor som kan dyka upp på jobbintervjun så att man är förberedd. Ibland är det inte tillräckligt att söka jobb genom internet, man kanske måste ta en titt på sitt nätverk och kanske till och med utvidga sitt nätverk för att få de kontakter man behöver.

Arbetsförmedlingen kan hjälpa till med allt från grundskole- och gymnasieutbildningar till yrkes- eller orienteringsutbildningar. Om man till exempel inte vet vad man vill arbeta med erbjuder arbetsförmedlingen kurser som ger dig en aning om vilka yrken det finns och vilka arbetsuppgifter det finns inom detta yrke. Man tar reda på vad för intressen man har och vad man brinner för. Denna kurs finns till för att kunna motivera och inspirera de sökande att välja det just yrke de vill jobba med eller att gå den utbildning de vill eller behöver.

Arbetsförmedlingen har beslutat att anställa fem kundstödare i varje pilotkommun. Kristoffer Andersen har arbetat på arbetsförmedlingen i Malmö sedan 1 oktober 2012. Sedan 2012 har han arbetat mycket med att bygga förtroende mellan romer och arbetsförmedlingen, erbjudit kunskap till romer om vad arbetsförmedlingen egentligen kan erbjuda dem. Kristoffer har även kompetensutvecklat personalen på arbetsförmedlingen och andra myndigheter om varför romer befinner sig i den situation som de är i. Han påpekar även hur man kan förebygga strukturell diskriminering inom arbetsförmedlingen och andra myndigheter och han jobbar även mycket med mångfald.

Arbetsförmedlingens senaste projekt gjordes i samarbete med RIKC och

Malmö stad, de skapade 10 tjänster för romska arbetssökare. Förra året lyckades arbetsförmedlingen placera 10 romer i arbete för Malmö stad. Detta projekt var väldigt effektivt och lyckat, flera av dessa 10 romer har fått tillsvidare anställning och Malmö stad är villiga att utvidga detta projekt.

De utgår ifrån de sökande romernas önskemål, så att de är mer motiverade, arbetsförmedlingen finansierar minst hälften och Malmö stad finansierar resterande delen av kostnaderna.

De har haft romer som blivit anställda på skolor som brobyggare, vissa av romerna valde att jobba med trädgårdsarbete och vissa valde att jobba med barn och ungdomar.

Nu efter semestern kommer det att förhandlas om nya platser och nya jobb, man ska se hur många platser romerna kan få av Malmö stad. Hur många jobbplatser de får beror på hur mycket Malmö stad är villiga att finansiera. Arbetsförmedlingen är villiga att finansiera åtminstone hälften av lönen den anställde har rätt till.

Kristoffer Andersen har arbetat på arbetsförmedlingen i Malmö sedan 1 oktober 2012.

Romer i centrum 2015

Varje år i början av augusti är det dags för stor fest med romsk musik i tre romska städer: Malmö, Göteborg och Stockholm. Detta året var det stor fest på Folkets park i Malmö. Tre föreningar från organiserade det hela, Romany Patrin och Romano trajo från Malmö samt Romano Paso Research Centre från Stockholm.

Text: Malmö Ungdomscentral **Foto:** Robert Vävström

Dans och musik har alltid varit en del av romers liv. Romsk musik är som en bok som handlar om bra tider och dåliga tider och livets händelser. Man kan säga att musiken på sätt och vis är en berättelse. Dansen och musiken är en stor del av den romska kulturen och det är viktigt för oss att behålla dansen och musiken och föra den vidare till våra barn och framtiden!

Romernas musik är ett av de absolut viktigaste sätten romerna kan uttrycka sina känslor på. Romerna var ofta och är fortfarande kända för sin musik som en viktig och speciell ingrediens i folks glädje världen över. Den romska musiken är inte en stil utan finns i alla musikstilar. Flera musikstilar har inspirerats av den romska musiken. Flera av de mest kända tonsättarna som t.ex. Beethoven, Brahms och Bach inspirerades ofta av romsk musik. Musiken för romerna har ofta varit en del av deras levebröd, för många

romer var det ett sätt att överleva krigen, då militären ofta behövde underhållas när de inte krigade. Den romska musiken är idag fortfarande fullt levande och utövas varje dag i alla världens länder. Romerna använder sig av musiken när de är glada, ledsna, arga, bittra, i sorg, i vemod.

Syfte med detta projekt, Romer i Centrum, är att just visa det, att för romer är musik inte bara musik, utan varje låt och dans har ett budskap, precis som i den indiska musiken.

Den 31 juli samlades cirka 300 människor därav 100 icke-romer på Folkets park för att vara med och lyssna och se vad det är som årets dansfestival Romer i centrum har att erbjuda.

Marian Wydow hälsade publiken välkommen på svenska och romska.

Programledare var Diana Bogelund från RIKC och Agnes Lakatus från Sveriges radio. De ledde hela program-

met på svenska, polsk romska och lovara.

Först ut på scenen var några tjejer från en nystartad förening som heter Gipsy girls. De uppträdde med sång och dans. Efter dem var det dags för föreningen Romané Patrá, vars medlemmar är romska tjejer från den Polska gruppen. De visade sina danser. Sedan uppträdde Marek från den polska lovaragruppen med sina sånger. Patricja, Taliona och Barbar från den polska gruppen uppträdde också med några sånger. Till slut kom Jany Schella upp på scenen, en speciell gäst från ryska lovaragruppen som rest till Malmö från Stockholm för att sjunga för publiken.

Sammanlagt var det 10 artister som uppträdde. När vi frågar Robert Vävström hur idén om projektet kom till, berättar han att idén med projekt Romer i Centrum började som en spontan idé en varm sommar 2006 när Michael Stankov promenerade i Kungsträdgården. Han hade länge velat nå ut med romsk kultur till allmänheten och inte bara till kulturintresserade.

– Då från ingenstans började en tanke ploppa upp i mitt huvud. Varför kan inte vi - romer - ha en dag där vi kan bjuda på en härlig föreställning riktad till just

denna härliga blandning av folk som finns i Kungsträdgården. Jag ville att folk som i normala fall aldrig skulle gå på en sådan föreställning med romer också skulle få chansen att se vilka vi är, ta del av våra visioner, vår kultur, språk, mat, och allt vad det innebär, sade Michael Jono Stankov.

Robert berättar att i Malmö började det 2010 då Michael frågade Marian Sydow om att utveckla projektet Romer i Centrum i Malmö.

– Då blev jag involverad och vi bestämde att våra föreningar tillsammans kan ta ansvaret i Malmö för att arrangera det i Malmö, berättade Robert Vävström.

Diana Bogelund berättar hur hon upplevde festivalen.

– Jag tycker att festivalen är jättebra. Vi får alltid en stor publik och festivalen är efterfrågad av många. Både romer och gadzje var nöjda med festivalen, många kom fram till oss efteråt och berättade att de hade haft det jättetrevligt och att de ser fram emot nästa års festival.

Alla på plats var nöjda och glada. Även föreningarna var nöjda med att projektet var lyckat.

Romsk musik är romernas liv. Nästa gång du lyssnar på en låt, stanna till lite och tänkt efter vad det är för budskap. Om du inte förstår en låt eller dans, fråga gärna någon. Om du går förbi ett arrangemang, oavsett om det är romsk eller någon annans, stanna, kolla, fråga, visa intresse för andra. Då ska du också uppfylla det som Gandi sade: Förvänta inte förändring utan bli en förändring.

Jany Shella var kvällens höjdpunkt.

Diana Bogelund, RIKC och Agnes Lakatos, Sveriges radio

Några av de dansande tjejerna.

BÖCKER

Romska röster

Med nästan två meter höga, svartvita porträtt av fotograf Anders Ryman har romerna berättat om sin historia, sin kultur och sitt språk. Bilderna har visats på offentliga platser där det dagligen sker många möten. Med Romska Röster ville Upplandsmuseet bidra till samhällsaktuella samtal och reflektioner kring antiziganism, rasism och marginalisering.

Nu kommer boken Romska röster. Boken belyser både en mörk historia och en stark tro på en bättre framtid. Romer i olika åldrar från olika romska grupper berättar. Faktatexterna är skrivna av Domino Kai.

Boken Romska Röster är romers egna berättelser. De vill berätta om sin historia, sin kultur och sitt språk – hur de

lever och hur de behandlas. Deras röster ljuder även i fotograf Anders Rymans inklämmande porträtt av svenska kalderashromer, svenska resande, finska kaalerom, serbiska arliromer, rumänska ursariromer... alla olika men ändå lika. Känslan av att inte höra till, att stå utanför, delas av alla, men den romska identiteten och släktsammanhållningen är stark.

Med fotoutställningen och boken Romska Röster vill Upplandsmuseet bidra till samtal och reflektioner kring rasism, utanförskap och marginalisering. Och som kulturinstitution verka för ett inkluderande romskt kulturarv.

Projektet Romska Röster har genomförts av Upplandsmuseet tillsammans

med romer och fotograf Anders Ryman samt med stöd av Statens kulturråd och Svenska Postkodlotteriet.

Detta är en bok som fyller sitt syfte. Gripande historier, vackra foton.

Tema Romer

Historielärarnas förening ger varje år ut en årsbok. I årets bok har man temat Romer. Där skriver Robert Brisenstam om Romers delaktighet i svensk samhällsliv – en återblickande översikt. Martin Ericsson skriver om Mordbranden i Kårarp 1906, det exkluderande våldets kontinuitet. David Sjögren skriver om Utkastade från lokalsamhället. Staten, kommunerna och mantalsskrivningen av romer under 1950-talet. Sist skriver Ida Ohlsson Al Fakir om När romer skulle bli svenska medborgare. John Takman och den socialmedicinska Zigenarundersökningen 1962-1965.

Robert Brisenstam menar att Sverige på många sätt har berikats av romernas närvaro i landet. Genom sina många yrken och uppmärksammade insatser i kulturlivet har romerna ingått i samhällsstrukturen och bidragit tioll Sveriges kulturella och ekonomiska blomstring

sedan de kommit till landet.

Martin Ericsson analyserar en mordbrand i Halland 1906 där en berusad ung man satte eld på en bondes stuga eftersom han hade romer som inneboende. Fokus i undersökningen ligger på hur man på den svenska landsbygden försökte bli av med romerna med hot och våld.

David Sjögren undersöker motståndet bland kommunerna att låta romska familjer mantalsskriva sig under femtiotalet. Det gjorde att romerna hamnade utanför det sociala skyddsnätet och inte fick några sociala förmåner som folkpension, barnbidrag eller bostadstillägg.

Sist i temaavdelningen skriver Ida Ohlsson Al Fakir om den av socialläkaren John Takman ledda Zigenarundersökningen som syftade till att inkludera de svenska romerna i Folkhemmet. Samtliga romer undersöktes med ibland etiskt tveksamma socialmedicinska meto-

der och rasbiologi var märkligt nog fortfarande gångbart vid den här tiden.

Romsk Minneskaravan

Hundratals gravar med mördade romer finns spridda över hela Polen. Det är sällan som dessa platser är markerade med några informationstavlor, men det finns en massgrav som sticker ut - graven i byn Szczurowa i den Malopolska provinsen. Det är förmodligen den största massgravnen som finns med romer på nuvarande polskt territorium. Nästan hela den romska bosättningen från Szczurowa dödade och begravdes där, totalt 93 personer.

Text och foto: Adam Bartosz **Översättning:** Bengt O Björklund

Nazisterna dödade i första hand lokala judar, men det skedde långt bort från byn. År 1942 flyttades alla judiska medborgare till ett ghetto i staden och därifrån transporterades de till olika dödsläger. Deras förintelse ägde rum någonstans utom synhåll och utan kunskap hos lokalbefolkningen. Helt annorlunda var det hemska som hände romerna. Ett år senare, på morgonen den 3 juli, omringades lägret och de lokala bönderna tvingades att komma dit med sina vagnar. Nazisterna lastade vagnarna med de romska familjerna och transporterade dem till kyrkogården i Szczurowa där de alla sköts. Den dagen dödade 93 romer, spädbarn och äldre, och begravdes i en gemensam grav. Men några romer överlevde, bland annat 5-åriga Krystyna, som är den enda nu levande som kan vittna om Förintelsen av hennes släkt.

På grund av det faktum att dödandet av Szczurowas romer bevitnades av många av lokalbefolkningen och att nazisterna tvingade en del av dem att delta, antingen genom att transportera romerna till kyrkogården eller begrava dem, har tragedin förblivit levande i bybornas sinnen. De har inramat romernas grav med stenar och topat den med en stenobelisk och ett kors. Det är församlingsmedlemmarna som har tagit hand om platsen och gjorde den till ett lokalt historiskt monument.

Den romska minneskaravanen

Idén om en minneskaravan startade 1996, på initiativ av Adam Bartosz, chef för det Regionala Museet i Tarnow, där han har gjort en permanent utställning tillägnad romerna och deras kultur, tillsammans med Adam Andrasz, ordförande i föreningen för romer i Tarnow. Med stöd av

lokala stall och användandet av de gamla vagnarna från museet, gav sig romer från Tarnów iväg på den första minneskaravanen, som var tänkt att påminna om Förintelsen av romer från Szczurowa. Långsamt blev den resande gruppen större och de fick sällskap av romer från andra länder, samtidigt som fyradagarsresan blev allt mer populär bland lokalbefolkning och media.

Det var i slutet av juli i år som vagnarna rullade från Etnografiska museet i Tarnow. Varje plats där vagnen stannade har en symbolisk innebörd.

På eftermiddagen nådde vagnarna staden Żabno. På den lokala kyrkogården besökte de en stor grav med anonyma romer, offer för kriget. Möjligen 49 tyska och 12 ungerska romer mördades på denna plats. Romerna bad där med en präst och företrädare för de lokala myndigheterna.

Nästa dag besökte alla deltagare i minneskaravanen de döda på platser i Borzecin Dolny, Bielcza och den sista dagen besökte Szczurowa. Dessa tre dagar är dedikerade till att påminna om lägerlivet och migrationsvanorna, som numera sedan länge är glömda.

Medias popularisering av minneskaravanen och de färgstarka vagnarna lockade många lokalbor som visade upp en vänlig attityd och deltog i åminnelsen av offren för kriget. Minneskaravanen är ett projekt som integrerar romerna med det lokala samhället, de får sällskap av vänliga bybor, välönskare, journalister och ibland av en slump förbipasserande, som reser med dem eller ansluter sig vid hållplatser.

Projektet har också fått ett stort intresse bland romer, som gärna vill delta i kommande upplagor, eftersom det skapar en god möjlighet att träffa nya och gamla vänner. För de unga romerna är detta det första mötet med traditionell livsstil och migration, för de gamla – en påminnelse om gamla goda tiden. Deltagarna i minneskaravanen besökte de platser av martyrskap, som har förblivit bortglömda eller okända under en lång tid. Romerna fick lära sig Förintelsens historia av lokala präster, överlevande vittnen eller författare av historiska publikationer. Karavanen skapade också en mötesplats med de lokalsamhällen där den stannade på sin väg. Avståndstagandet eller antipatin mot romer minskade och möten dominerades istället av en vänlig nyfikenhet.

Användningen av symboler (flaggan och hymnen), betonar traditionens roll (vagnar, hästar, migration, sena berättelser vid elden) och förstärker romernas identitet samt bevarar deras kulturella värden. Allt detta gör minneskaravanen till en mycket viktig händelse som integrerar romer.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

Till detta nummer har vi fått låna några bilder av Lasse Johansson tagna i juni 1982.

Jag kom körande en dag från Hedemora mot Säter där jag drev en fotobutik med ateljé. Jag hade varit i Hedemora i något ärende och det var i juni 1982.

Strax innan infarten till centrala Säter stod en bil med en man som vinkade åt bilarna som passerade.

Jag stannade och det visade sig att han fått bensinstopp. Jag hade en reservdunk i bilen så det var lätt att slå i en skvätt så han kunde ta sig till en bensinmack.

Han tackade och vi skildes åt.

Senare mötte jag samme man på trottoaren utanför min butik och han undrade om jag visste var han kunde fylla de plastdunkar han bar på med vatten.

Jag bjöd in honom i min butik och medan han fyllde sina dunkar berättade han att han tillhörde en grupp människor som reste runt under sommaren och nu hade de stannat några dagar i Säter, på grusplanen ovanför Säterdalen.

Sedan kom han varje dag för att hämta vatten och jag promenerade ner till hans läger på andra sidan "stora vägen" som riksvägen kallades i folkmun.

Då insåg jag att gruppen han talat om var vad vi på den tiden kallade zigenare. Barn och vuxna rörde sig mellan några husvagnar och jag lade särskilt märke till en äldre kvinna med ett mycket intressant ansikte.

Jag tittade efter mannen med vattendunkarna och när jag hittade honom frågade jag om han trodde att det skulle vara möjligt att få fotografera den gamla damen.

Det gick bra och han ställde upp hela familjen för en gruppbild och jag fick, som man kan se på bilderna, också porträttet av den gamla damen och även av ytterligare ett par personer.

Jag visade sedan bilderna i mitt skyltfönster och jag vill minnas att jag också på något sätt kunde lämna över några kopior till de avbildade personerna, om de kom tillbaka året därpå eller om jag fick någon adress minns jag inte, men om jag fick adressen borde den ha funnits antecknad på arket där jag förvarar negativen, så kanske kom de tillbaka... men jag vet

bestämt att jag hörde att de bodde i Västerås.

Jag gick ner till dem flera gånger och jag blev också spådd av en av damerna.

Hon sa att jag skulle bli lycklig.

Till viss del fick hon rätt.

Detta är min korta historia.

Lasse Johansson alias Fotolasse

På bilderna kan vi se Failjen Josefsson från Västerås. På den stora bilden från höger Börje, Gulli, Filip, Prints Tuttan, Lillan Xarkomari och sylvia Sylvia. Tyvärr kan vi inte namnen på de två tjejerna till höger.

Vinbladsdolmar

Den här gången, på begäran, ett äldre recept. Då var det Pippi och Mia som lagade mat tillsammans.

Det här behövs: till ca: 8-10 personer

50 st.	Vinblad färska eller på burk
1 kg.	Lammfärs
1 kg.	Blandfärs
4 st.	Ägg
8 msk.	Olivolja
1 knippe	Persilja
3 dl.	Ris
100gr.	Margarin
6 msk.	Mjöl
1 liter	Vatten
1 st.	Buljongtärning
1 tub	Tomatpuré
ättika, salt, peppar och paprikapulver	

Gör så här:

Om ni har köpt färska vinblad måste dom rengöras:

Skär bort stjälken och de hårda partierna på bladen. Lägg bladen i kokhett vatten med lite ättika i. Bladen kommer att bli mjukare och mista sin gröna färg. Låt bladen ligga i vattenbadet i ca: 30 min. Ta upp bladen och lägg på rena handdukar så vattnet rinner av bladen. Om ni har köpt vinblad på burk behöver de inte rengöras.

Blanda färserna och tillsätt finhackad persilja, äggen och riset, tillsätt nu 3 msk olivolja och smaksätt med salt, peppar och paprikapulver. Blanda och rör om väl.

Ta lite av köttfärsblandningen och rulla in den i vinbladet (som när ni gör kåldolmar).

Lägg dom färdig-rullade dolmarna i en smord ugnsfast form och ringla lite olivolja över.

Låt stekas i ca: 20 min i 200 graders varm ugn.

Så här gör ni såsen:

Börja med att göra en redning: Smält 100 gr margarin i en stor tjockbottnad kastrull vispa i 6 msk mjöl och späd med ca: 1 liter vatten.

Vispa kraftigt för att undvika att såsen klumpar sig.

Tillsätt en buljongtärning och fortsätt att vispa tills såsen har fått rätt konsistens. Tillsätt tomatpurén och krydda efter smak med ättika, salt och peppar.

Ta ut formen och häll såsen över tills alla dolmarna täcks. Höj ugnsvärmen till 250 grader och låt dolmarna stekas i ca: 35 min.

Till serveringen: Garnera med lite hackad persilja. Kokt potatis och en fräsch sallad smakar ljuvligt till.

Smaklig måltid!

Sármí pe strugunénghe patrjá

Kadjá dáta čiravén le duj kuxneárja 'Pippi thaj e Mia Taikon, o xabén ánde jekh than.

Gadó trobúl: ca:8 – 10 ženénghe.

50 st. Fréške, strúgunénghe patrjá, vájke patrjá pe kutíja.
 1 kg. Ličardó bakrésko mas.
 1 kg. Hamimé ličardó mas .
 4 st. Anřé.
 8 baré řojá Vulój.
 1 drez. Perzilia.
 3 dl. Horézo.
 100 gr. Margarína.
 6 baré řojá. Aró.
 1 lítro. Paj.
 1 st. Kotór buljóno.
 200 gram. Peredějciáko puré.
 šut, lon, pipéri thai ító pipárka.

Ker gadjá:

Te čindán fréške patrjá músaj te xalavés le patrjá. Šin telé o kočáj thaj le zuralé kotorá po patrín. Tho le patrjá ándo gáta čiradó paj čiřa šutésa.

Le patrjá si te kovlón thaj si te xasarén pénghe fárba. Muk te bešen le patrjá ándo čiradó paj ánde 30 minúci, palá kodjá le opré le patreá ánda o paj thaj muk te šutión pe jekh pištiri. Te čindán le patrjá ánde kutíja, či trubús te kovljárés le patrjá.

Hamisár o ličardó mas le perziliása, kaj šindán ánde cigné kotorá, maj hamisár andré le anřé, horézo, trin řojá ánda o vulój, maj tho lon thaj pipéri thaj o ító pipárka. Hamisár mištó. Akaná le ánda o ličardó mas thaj vuluisár le ánde le patrjá (sa gadea sar vuluín le šaxéske sármí) Tho le sármí, ánde jekh čaró, makhló čilésa kaj sar thos ándo bov, šor oprál la řojása čiřa vulój. Muk te pečón ánde 20 minúci ándo bov pe 200 gradúrja.

Gadea čiravén o rantáš:

Bilár 100 grámura margarína ánde jekh thulí fundóske tigája, šor andré šov řojá ánda o aró thaj šor andré o paj. Hamisár mišto te na kěrdol kómburi ándo aró. Ličar thaj tho andré o buljóno. Hamisár te thulól o rantáš. Maj tho andré peredějciáko puré, maj tho lon, pipéri thaj čiřa šut. Le avrí é tigája ánda o bov, šor o rantáš oprál pa le

sármí, te na maj díčon le sármí. Vazde é teperatura po bov karing le 250 gradorá thaj muk te pečón maj 30 minúci.

Pe é skafedí: Te kamés te šukarés le sármí, maj tho oprál čiřa perzilia.

O xabén xál pe kolompirénsa thai šukár lašardí zaláta.

Xan pe sastimáste.

POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar för lika rättigheter och möjligheter och mot diskriminering.

**diskriminerings
ombudsmannen**

Anmäl diskriminering till DO

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering inom flera områden som till exempel arbetslivet, utbildningsområdet, socialtjänsten, butiker, restauranger och bostäder.

Om du har blivit utsatt för diskriminering kan du anmäla det till DO. De anmälningar som kommer till DO spelar en viktig roll i vårt arbete för allas lika rättigheter och möjligheter. En anmälan kan leda till olika typer av åtgärder och insatser från vår sida.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.
Telefonrådgivningen har följande öppettider:

- Måndag klockan 9.30–11.30
- Tisdag och onsdag klockan 13.00–15.00
- Fredag klockan 13.00–15.00

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se